

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ЗАСНОВНИКИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ОСВІТИ

Шевченко О. М.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу методології приватноправових досліджень НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджується законодавче забезпечення права релігійних організацій засновувати конфесійно визначені або світські навчальні заклади державного стандарту освіти у світлі новацій Закону України «Про освіту» № 2145-VIII.

Ключові слова: релігійні організації, навчальні заклади, державний стандарт освіти, принцип світськості.

Важливою складовою демократичних надбань міжнародної спільноти є неухильне дотримання свободи думки, совісті і релігії, що забезпечується міжнародними договорами на глобальному та регіональному рівнях та національними конституціями держав. Як зазначається в п. 5 Резолюції ПАРЄ «Свобода релігії та співіснування в демократичному суспільстві» № 2076 (2015) від 30 вересня 2015 р. держави «повинні прагнути знайти справедливу рівновагу між конфліктуєчими інтересами у зв'язку із здійсненням свободи думки, совісті та релігії, інших прав людини та основних свобод» [1]. Крім того, згідно з п. 6 цієї самої Резолюції Асамблея зазначає, що принцип світськості не вимагає виключення релігії з соціального простору, навпаки, цей принцип, якщо його правильно тлумачити і здійснювати, захищає можливість для різних вірувань, релігійних та нерелігійних організацій мирно співіснувати, поважаючи загальноприйняті принципи і цінності, напрацьовані людством. Нейтралітет держави має забезпечувати плюралізацію суспільства в світоглядній сфері [1]. Загалом же Асамблея закликає держави прагнути до «розумних пристосувань» з метою забезпечення рівності, що повинна бути ефективною, а не просто формальною у забезпеченні прав на свободу віросповідання. Проблема сучасних західних цивілізованих країн полягає в юридичному забезпеченні комунікації та взаєморозуміння між культурами, а не домінування певної культури над іншими та не передбачає ігнорування релігійних традицій в освітній системі країни.

У сучасній цивілізованій країні правове забезпечення принципу світськості несе конструктивний характер, створює можливість плюралізації всіх сфер життєдіяльності суспільства, в тому числі є базовою засадою функціонування їх освітніх систем. Саме такий підхід, забезпечуючи «право на власну точку зору» в процесі навчання та виховання, визнає однакову значущість та цінність знань, ідей, думок людей, які за своєю суттю є суб'єктивними, приватними чи мають локальний характер, створює умови для функціонування альтернативної освіти в країні.

Саме тому важливою базовою засадою демократизації освітньої сфери в Україні стала заміна радянських доктринальних підходів до національної системи освіти країни з монодержавних на плюралістичні. Як зазначає В. Борисова, «перехід до ринкової економіки викликав серйозні зміни в галузі освіти, реформував її систему таким чином, що разом з традиційними державними освітянськими установами, які створюються державою і повністю фінансуються за рахунок державного бюджету, легальний статус отримали приватні навчальні заклади – вузи, коледжі, гімназії, засновником яких виступають приватні особи – фізичні або юридичні» [2, с.14].

До навчальних закладів приватного права, враховуючи порядок створення та режим їх функціонування, належать також і навчальні заклади, засновниками яких виступають релігійні організації. Відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» № 987-XII від 23 квітня 1991 р. релігійні управління і центри релігійних об'єднань різних віросповідних напрямів отримали право засновувати навчальні заклади, діяльність яких здійснювалася на підставі зареєстрованих у встановленому порядку статутів (положень), для підготовки священнослужителів і служителів інших необхідних релігійних спеціальностей (ст. 11,14). Розвитку освіти з релігійною спрямованістю значною мірою сприятимуть законодавчі новації, що містять Закон України: «Про освіту» № 2145-VIII, який набув чинності 5 вересня 2017 р., та Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 р., згідно з положеннями яких релігійні організації отримали право засновувати навчальні заклади державного стандарту освіти. Відповідні нововведення повністю відповідають ст. 2 Конвенції ООН про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (14 грудня 1960 р.), яка визнає за країнами можливість створення та діяльність систем освіти чи навчальних закладів за релігійними мотивами, що надають освіту учням відповідно до вибору їх батьків чи законних опікунів, якщо вступ до них «є добровільним і освіта, що надається в них, відповідає нормам, які встановлені чи затверджені компетентними органами освіти, в якості освіти одного й того самого ступеня», зокрема, якщо ці приватні навчальні заклади створюються з метою розширення можливостей отримання освіти в країні.

На необхідності законодавчого забезпечення надання права релігійним організаціям на рівні з іншими юридичними та фізичними особами засновувати навчальні заклади зі світською або конфесійно визначеною системою освіти, за умови їх відповідності державним стандартам освіти, неодноразово наполягала у своїх зверненнях до Президента України Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій [3] та низка громадських і правозахисних організацій в Україні. Зокрема, Харківська правозахисна група, Українська асоціація релігійних свобод публічно відзначали, що «відсутність права виховувати дітей у релігійному дусі взагалі та в конфесійних релігійних школах зокрема є порушенням релігійних прав батьків... Фактично йдеться про реалізацію на практиці вимог відкритого суспільства. У демократичному суспільстві конфесії подібно до інших суб'єктів громадянського суспільства мають право долучатися до розбудови освітньої системи з метою виховання духовно зрілого покоління» [4]. Їх позиція відповідала і рекомендаціям, які оприлюднила ПАРЄ у резолюції 1904 (2012), державам – членам Ради Європи, які мають забезпечити діяльність мережі освітніх установ, яка б враховувала та «поважала право батьків забезпечувати таку освіту і таке навчання, що відповідають їхнім філософським і релігійним переконанням» [5].

Декларування принципу світськості Української держави у ст. 35 Конституції України не заважає створювати умови для становлення багатоманіття в освітній сфері та будувати цивілізовані відносини з релігійними організаціями на засадах взаємоповаги, толерантності та рівноцінного ставлення (тобто в режимі позитивної нейтральності) до всіх діючих на її території релігійних спільнот, в тому числі і законодавчо забезпечуючи можливість останнім засновувати приватні навчальні заклади та надавати освітні послуги. Так, важливими новелами Закону України «Про освіту» є ті, що створюють законодавчі можливості релігійним організаціям як суб'єктам права засновувати навчальні заклади державного стандарту освіти. Вони, як і будь-яка інша фізична або юридична особа, «рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або в інший спосіб відповідно до законодавства», набувають прав і обов'язків засновника (п. 7 ст. 1) навчального закладу. Важливою законодавчою передумовою заснування навчального закладу є «наявність необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних та інших працівників» (п. 4 ст. 14)¹.

Крім того, ст. 31 Закону України «Про освіту», зазначаючи, що й надалі державні та комунальні заклади освіти залишатимуться відокремленими від церкви (релігійних організацій), у п. 2 дозволяє приватним закладам освіти, зокрема заснованим релігійними організаціями, «визначати релігійну спрямованість власної освітньої діяльності». Відповідна інформація має бути відображена засновниками в установчих документах навчальних закладів (п. 7 ст. 31).

Закон запровадив (ст. 22) розрізнення приватних навчальних закладів за типами – прибуткові та неприбуткові. Ця новація надає навчальним закладам, засновниками яких виступають релігійні організації, бути звільненими від сплати податку на прибуток та спрямовувати свої фінансові надходження на внутрішні потреби навчального закладу.

Важливою новацією закону, який демонструє принцип державного нейтралітету щодо здобуття освіти в школі для дітей як релігійних, так і нерелігійних батьків, є впровадження принципу «гроші ходять за учнем», з метою державного фінансування обов'язкової субвенції для шкільного навчання учня незалежно від обраного для навчання освітнього закладу, якщо останній має ліцензію на здійснення освітньої діяльності (незважаючи на форму власності навчального закладу чи його засновників, зокрема засновником освітнього закладу може виступати й релігійна організація). Ця новація, вкріплена п. 10 ст. 78 набуває чинності з 1 січня 2019 р. Зокрема, держава має здійснювати «фінансування здобуття особою загальної середньої освіти у приватному або корпоративному закладі освіти, що має ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів шляхом передачі такому закладу освіти цільового обсягу коштів у розмірі фінансового нормативу (з урахуванням відповідних коригуючих коефіцієнтів) бюджетної забезпеченості одного учня, який здобуває повну загальну середню освіту, та в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України». Стандартні відшкодування витрат на здобуття базового компонента освіти, що виділяються в уніфікованому вигляді на одного учня з державного бюджету незалежно від закладу, де останній навчається, забезпечить як оптимізацію використання бюджетних коштів в цій сфері, так і створить справедливі умови та фінансові гарантії широкому реальному (а не декларативному)

¹ Важливими передумовами отримання дозволу на створення приватних навчальних закладів в країнах Європейського Співтовариства є: 1) відповідність цілям національної освіти або сумісність з навчальною програмою, що визнана державною системою освіти країни; 2) фінансові можливості засновника закладу щодо його платоспроможності; 3) придатність та безпечність приміщень для навчання з врахуванням вимог національного законодавства країн; 4) професійна кваліфікація педагогічних працівників навчального закладу. Серед додаткових підстав – обсяг спеціальних освітніх послуг, які відображають специфіку цього навчального закладу щодо змісту та форми навчання, а важливими додатковими підставами на користь необхідності його відкриття є: 1) попит конкретних освітніх послуг, що не може бути задоволений державними освітніми закладами; 2) існування реальної необхідності створення відповідного закладу, підтверджений наявністю мінімальної кількості слухачів для його створення.

вибору родинами місця, форм та умов для навчання власних дітей, за умови конкурентного ринку освітніх послуг.

Такі демократичні зміни в національному освітньому законодавстві України, забезпечуючи плюралізацію освітньої сфери, уможливають становлення та розвиток навчальних закладів державного стандарту освіти, засновниками яких виступатимуть релігійні організації як частини національної системи освіти, створюють рівні умови здобуття для учнів в останніх певної кваліфікації як і після успішного навчання в державних та комунальних навчальних закладах. Якість викладання в таких приватних освітніх закладах має відповідати державним стандартам освіти. Сприяти відповідній якості навчання має застосування до них загальноприйнятих для державних навчальних закладів інспекцій, акредитації тощо.

Такі новації українського законодавства, що сприяють розвитку конфесійно визначених навчальних закладах в країні, базуються на таких принципах правової доктрини Європейського Співтовариства:

– принципі плюралізму в освіті, згідно з яким держава має забезпечити не лише різноманітність діяльності в країні приватних та державних навчальних установ, а й уможливити демократизацію самої системи освіти в країні та запобігти будь-якій тоталітарній загрозі у сфері навчання та виховання підростаючого покоління, базуючись на визнанні та повазі до різних релігійних та філософських переконань, які прийнято у сім'ях, особливо це стосується державних навчальних закладів;

– принципі недискримінації в освіті (забезпечення його дотримання в країнах вимагає дотримання останніми Протоколу № 12 до Європейської конвенції про права людини);

– принципі поваги до прав дитини, що визначає тісний взаємозв'язок забезпечення права на свободу вибору батьками навчального закладу для навчання дитини у відповідності з прийнятими в сім'ї релігійними чи філософськими переконаннями, з зобов'язаннями держави захисту прав дітей. Про це, зокрема, йдеться у ст. 24 Хартії основних прав Європейського Союзу, яка розглядає реалізацію прав батьків у тісному взаємозв'язку з реалізацією прав дитини, відзначаючи, що «в усіх діях щодо дітей, незалежно від того приймаються вони державними органами або приватними установами, інтереси дитини повинні бути основними міркуваннями».

Крім того, забезпечення світоглядних (релігійних, культурних) особливостей особистості в процесі навчання не звільняє навчальні заклади, засновниками яких виступають релігійні організації, від обов'язку забезпечувати повагу до фундаментальних цінностей людства. Визнаючи релігійні спільноти важливим суб'єктом навчально-виховного процесу, на них покладається і особлива відповідальність за виховний і навчальний процеси підростаючого покоління в освітньому закладі. Ці засади мають стати також базовими в умовах становлення демократичного та світоглядно плюралістичного суспільства в сучасній Україні. А важливими суспільними установками, пов'язаними з втіленням принципу світськості в національному освітньому законодавстві України на сучасному етапі, особливої значущості мають набути такі, як: «суспільне благо», «індивідуальне право», «справедливість», «рівність», «плюралізм», «патріотизм». Українське законодавство має етично та юридично збалансувати можливості здійснення особистістю своїх прав в освітній сфері відповідно до світоглядних переконань, з якими вона себе ідентифікує, та узгодити можливість їх реалізації з загальним благом суспільства. Як зазначає американський вчений Дж. Дьюї, головне завдання освітніх закладів «урівноважувати різноманітні суспільні сили для того, щоб створювати загальний суспільний настрій у державі та формувати спільні середовище як основу плюралістичного суспільства» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Resolution 2076 (2015) «Freedom of religion and living together in a democratic society» adopted by the Assembly on 30 September 2015 (33rd Sitting). URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef-XML2HTML-EN.asp?Fileid=22199&lang=en> (дата звернення: 15.10.2015 р.).

2. Борисова В. Вищий навчальний заклад – функціональний вид невідприємницьких юридичних осіб // Непідприємницькі організації у механізмі реалізації права громадян на об'єднання (асоціації). Збірник наукових праць (за результатами роботи «круглого столу») / За заг. ред. М. К. Галантича. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. С. 14–17.

3. *Звернення* Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до Президента України від 21 квітня 2011 р. URL: <http://www.irs.in.ua/index.php?view=article&catid=50%3Azv&id=856%3A1&tmpl=> (дата звернення: 20.11.2013 р.).

4. *Палінчак М.* Політика щодо релігійної освіти в школах: вітчизняна та зарубіжна практика. URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/434_ПОЛІТИКА%20ЩОДО%20РЕЛІГІЙНОЇ%20ОСВІТИ%20В%20ШКОЛАХ%20ВІТЧИЗНЯНА%20ТА%20ЗАРУБІЖНА%20ПРАКТИКА (дата звернення: 12.11.2017 р.).

5. Resolution 1904 (2012) «The right to freedom of choice in education in Europe» adopted by the Parliamentary Assembly on 4 October 2012 (35th Sitting). URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?Fileid=19162&lang=en> (дата звернення: 15.10.2015 р.).

6. Лавриченко Н. Світоглядні основи моделювання громадянської освіти у шкільництві США. Порівняльно-педагогічні студії. 2011. № 1 (7); Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: http://udpu.org.ua/files/fahovi_vydannya/studii/1_2011.pdf (дата звернення: 15.10.2015 р.)

Shevchenko O. The religious organizations as founders of schools of the state standard of education

In the article the legislative provision of the right of religious organizations to found confessions or secular educational institutions of the state standard of education in the light of innovations of the Law of Ukraine «On Education» No. 2145-VIII are investigated

Keywords: religious organizations, educational institutions, state standard of education, principle of secularism.

РЕЧОВІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Штефан А. С.,

кандидат юридичних наук, завідувач відділу авторського права і суміжних прав НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Статтю присвячено аналізу правової природи речових доказів, порядку їх подання і дослідження в новому цивільному процесуальному законодавстві. Розглянуто характерні ознаки речових доказів, запропоновано уточнення їх дефініції.

Ключові слова: речові докази, поняття речових доказів, ознаки речових доказів.

Правова природа речових доказів, особливості їх використання та експертного дослідження розглядаються у багатьох публікаціях у сфері кримінального процесуального права. У цивільному процесі речовим доказам зазвичай присвячується кілька сторінок у джерелах навчального характеру, де міститься стисла характеристика цих засобів доказування та відтворюються нормативні положення про порядок їх огляду. Окремих праць, в яких основна увага зосереджувалася б на речових доказах, довгий час не було не лише в Україні, а й в інших державах. У 2014 р. з'явилося одразу два вітчизняних дисертаційних дослідження, авторами яких є М. О. Гетманцев та А. С. Зеленьак і які без перебільшення можна назвати вагомим внеском у розвиток теоретичних вчень про речові докази. Проте в умовах сьогодення цей інститут зазнає певних змін, що зумовлює актуальність нових наукових пошуків.

У попередній редакції ЦПК до речових доказів належали предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи, включаючи магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію (ст. 65). В контексті попереднього процесуально-правового регулювання М. О. Гетманцев запропонував розуміти під речовим доказом об'єкт, на якому відображені (містяться) сліди взаємодії з іншими об'єктами матеріального світу або на якому інформація зафіксована за допомогою спеціальних технічних засобів (відео-, звукозапис), які досліджуються судом з метою встановлення наявності чи відсутності обставин, що мають значення для справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільної справи [1, с. 3]. А. С. Зеленьак відносить до речових докази, де доказова інформація, не будучи актом думки та сприймаючись безпосередньо, виражається в матеріальних властивостях предмета матеріального світу [2, с. 91].

Нова редакція ЦПК у ст. 97 уточнює дефініцію речових доказів: ними є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи. Це визначення запозичене з процесуального законодавства Російської Федерації, однак воно є більш точним і конкретним та вмщує певні характеристики речових доказів, які слід розглянути детальніше.

Першою ознакою, як впливає з природи речових доказів, прийнято вважати те, що їх основу становлять предмети матеріального світу. Матеріальна форма цих предметів означає їх реальне існування у часі і просторі. М. К. Треушніков зазначає, що речі стають носіями доказової інформації в силу того, що вони відображують різного роду зв'язки між явищами: зв'язки причини й наслідку, часові, просторові, умови й обумовленості [3, с. 231]. Проте правильним є і твердження В. В. Молчанова, що речовими доказами можуть бути також об'єкти, які не мають просторових меж, стійкої форми, наприклад, рідкі, сипучі, газоподібні речовини. Окрім того, речовими доказами можуть виступати рослини, тварини, зовнішні риси людини та багато іншого, що, власне, предметом не є [4, с. 279–280]. Хоча предмети є найбільш поширеним видом речових доказів, в контексті наведеного зауваження більш коректно вести мову не лише про предмети, а й про об'єкти, які мають вираз у матеріальній формі.

Другою характерною рисою речових доказів у доктрині називають те, що їх сутність становлять сліди, відбитки реальних подій, дій чи бездіяльності людини [5, с. 678], матеріальні властивості